

Euskararen Irakaskuntza Gipuzkoan

Mikel Zalbide

SARRERA

Beste probintzietako egoeraz zehaztasun asko ez dudanez, Gipuzkoako giroaz agertu nahi nuke, soilik, zenbait gogoeta.

Gogo bizia nabari da, azkenaldi honetan, euskara ikasteko edo etxegiroan ikasitakoa lantzeko. Fenomenoa ez da, nolana ere, punttako lau burubero edo exotikorena: kalean ageri da orain euskal hizkuntzaganako atxekitasun edo interes irmoa, inoizko mespretxu giro hura oinharri-oinharritik ezabatzen ari dena.

Giro aldaketa hori, beste hainbat kontu bezala, orain 10-15 urte hasi zen gorpuzten. Hasierako ekintzak, normala denez, aski experimentalak izan ziren; bazen nahikoa lan, besterik gabe ere, euskarak bizirik irauteko lituzkeen arrazoi, eskubide eta posibletasunak aztertzen eta babesten. Oker handirik gabe esan daiteke, ordea, lehen pauso hau emanik dagoela. Orain, inor gutxi ausartzen da —hitzez behintzat— Euskal Herriak euskara alferrikakoa edo are bere kaltetarako duela esaten. Burgesiaren patrimoniotzat jotzen zutenak ere —ez al da axialitxura hutsa izango— eritziz aldatu edo egin dira.

Giro berri baten atarian gaude, beraz, asmoetatik ekintzetara pasatzen hasteko orduan. Euskara hitzez defendatzea aski zeneko garaiak joanak dira; orain, gaur-biharretan presta ditzagun alternatibek taxutuko dute hurrengo urteotako bidea. Jendeak, gazte jendeak batez ere, badu euskara ikasteko gogorik. Medioak

falta zaizkigu, ordea, neurri handi batez, ikasgura hori asetzeko. Programazio beharretan omen gaude, edonon entzuten denez, une honetan; eta horretarako, lehen-lehenik, egungo egoera aztertu beharrean noski. Hemen aipatu edo proposatuko direnak, beraz, horretarako laguntza txiki bat baizik ez lukete izan nahi.

1. — EUSKARAREN IRAKASKUNTZA ZENBAKITAN

Apenas estatistika zehatzik dagoen, une honetan probintzian ematen diren ikasketso guztiak biltzen dituenik.

Irakaskuntz sistemak ere desberdin samarrak dira, elkarren arteko lotura handirik gabeak. Jaso aipatu datuen arauz, oraingo irakastaldi nagusiak ondorengo hauk dirateke:

- Gaueskolak
- Ikastolumeen gurasoentzat eratuak
- Erakunde ofizial eta pribatuetakoak
- Lantegietakoak
- Norberekasakoak, banaka eta taldekatakoak
- Komunikabideak

a) Guztietan nagusi, duen hedaduraz nahiz programazioaz, bailaraz bailara antolaturiko Gaueskolak dirateke; duela bizpahiru urte sorturiko ekintza hau dezenteko indarra ari da hartzen. Argitara berria duen txosten batetan, eta 1976-77 ikasturteari dagokionez, zifra hauetara biltzen du Gaueskolak bere ekinaldien nondik norakoa.

GIPUZKOAKO IKASLEEN KOPURUA MAILAZ MAILA ETA OROTARA						
	Eusk. 1	Eusk. 2	Eusk. 3	Alfabet.	Ikasleak	Irakasl.
Donostialdea	1.417	539	163	130	2.249	150
Errenterialdea	1.866	362	137	65	2.430	139
Irun-Hondarrabia	443	186	44	70	743	50
Lasartealdea	259	65	—	235	559	40
Tolosaldea	302	195	73	171	741	46
Goiherri	480	172	65	183	900	48
Zumarrag.-Legazp.	450	245	120	87	902	41
Lenitz	611	148	109	222	1.090	78
Deba-Eibarraldea	510	82	54	221	867	50
Urola	100	30	20	300	450	21
Kostaldea	178	90	55	200	523	32
	6.616	2.114	840	1.884	11.454	695

11.500 ikasle eta 700 irakasle ari dira beraz momentu honetan, gaueskolen bidez, euskaragintzan. Multzorik handiena, ikusten denez, Donostia-Lasarte-Irun triangeluan eta Deba-Lenitz harroan dago.

Euskaraganako interes honek, fenomeno batipat urbanoa dirudi, gizartesail hiritartuetakoa; eta ez, beraz, inoiz gertatu omendakoaren arauera, nekazal-herrixka giroak bere suntsialdian —ezin etsiz edo— nolahala emandako erantzun larria.

Ez dago dudarik, ekintza honek geroari begira zeregin handia duela: Euskararen irakaspidea Organo Ofizialek planifika ez dezaten artean, hau liteke gure probintziako erakunderik bizkorrena.

b) Ikastoletan ere, eta bertako haurren guraso erdaldunentzat, gero eta euskarazko klase gehiago antolatzen dira. Klaseok arratsaldeetan izaten dira normalean: etxeko lanak egin ondoan, hartarako astia duten emakumei begira antolaturik daude. Sail honetan datu zehatzik ez badago ere, aurten mila bat ama ari omen dira; hala diote arlo hori gertu samarretik ezagutzen dutenek.

Honek badu, neurri batetan, Berriatua eta Kintana jaun Israelen izanberriek diotenaren antza: umeak gertatzen direla han hebraieraren zabaltzaile, gurasoak ere ikastera behartuz. Ekintza hau ere, herri txikitari baino hedatuago dago, agi denean, Donostian eta herri hazietan. Gero eta emazte gehiagok etxek kanpo lan egiten duelarik, ordea, ez dirudi ikas-sistema honek etorkizunean hain hedakuntza haundirik izango duenik.

c) Unibertsital eta dozentzi mailan, oso ekintza desberdinak aurkitzen dira. Batetik, unibertsitate-fakultateetako Euskal Kultur Taldeak daude. Baliteke taldeok, hazkuntzaren ondorioz edo, kinka larri samarrean egotea; agian, helburu konkretuagoei lotu beharra izango dute: inoiz unibertsitate euskaldunik izango badugu, hortik irten beharko bait dute irakasle euskaraz aritzen trebatuak.

Nolanahi ere, ordea, ezin da ahanzi taldeok aitzindari izan direla zenbait urtez euskara-klaseak ematen eta antolatzen. Orain, euskara ikasteko *boom* honetan, haiek erantzun beharko diote, hala ari ere dira zenbait fakultatetan, unibertsitalgoaren eskariari.

Oraingoz badute traba ageri bat, erantzun sendo bat ezin emanik uzten dituen: klaseak dohan eta ezordutan, horario ofizialeztatik kanpora eta ikastetxeetako irakasle askoren eta zuzen-

dari gehienek inolako laguntzarik gabe eman beharra. E.S.T.E. eskola, oraingoz, ez da salbuespen bat baizik; jakina denez, aurtentzen hasiak dira eskolordutan eta ofizialtasun osoz (euskara-maisuak kontratatuz etab.) hizkuntza irakasten.

Aipagarri da, orobat, Bergarako U.N.E.D. sortzen ari den giroa, agian berandu baino lehen bere fruituak ematen hasiko dena. Orain arte bildu duen irakasle jendea kontutan hartuz, bada ezer onik espero izateko arrazoirik.

Bestetik, dozentziari dagokionez, gauzak oraintxe hasi dira zertxobait aldatzen. Ezaguna da noski, Erakunde ofizial guztiak gure bizidena osoan agertu duten euskaraganako «epeltasuna».

Orain, ezinbestean edo, hasiak dira zerbaitetan. Lasarteko eskola nazionaletan, E.G.B.n euskarazko klase «optatiboak» ematen hasi ziren ihaz, Oñatiaren metodoaz. Geroztik hasiak dira, han hemenka, beste zenbait esperientziarekin ere. Oraingoz, hala ere, haztamuzko saio hauek gora-behera, ezer gutxi espero liteke sail honetan. Eta ez da borondate kontua soilik, noski: hala nahi izanik ere Estatuak ez dezake (hain gogozkoak dituen dekretuen bidez edo) eskola nazionaletan euskara irakastea lortu: maisuak falta zaizkio horretarako, besteak beste.

Esperientzi mailakotzat hartu behar da, orobat, Majisterio eskolan Euskara asignatura bezala sartu izana. Ohartzekoa da, era berean, eskola pribatuek ere euskara irakasteko ageri duten ahulezia.

Hau ere oinigituren faltan daude; maisu gehienak erdaldun izateaz gainera, euskaldunak gehienbatean alfabetatu gabe daude.

Azkenik eta kapitulu honen barruan, badago beste sail bat, gero eta indartzenago ari dena: Idioma-zentruak. EUTG izan zen honetan aitzindari, eta geroztik ez zaio jarraitzailearik falta: IPES dela, CCC dela, hizkuntz Akademia ohizkoak ere hasiak dira klaseak prestatzen. EUTG izango da, oraingoz, hauetan buruzagi: 500 ikasle badiu, hasikinetatik alfabetatzekoetaraino.

d) Erakunde ofizial eta pribatu batzuek ere hasiak ditugu, aspaldiko edo inoizko partez, euskara kontutanago hartzen.

Donostia, Hernani eta Urnietako Udaletxeek behintzat klaseak eratu dituzte bertako enplegatuentzat, lanordutan eta irakasleak ordainduz. Diputazioan ere, langileek hala eskatu dutenez, espero izatekoa da horrelako zerbait martxan jartzea.

Aurtentzen, bultzadarik handiena, bestelako zentzutik gertatu da: Plangintza orokorrago baten barnean, Lankide Aurrezkiak

badu, Arrasaten behintzat, bertako enplegatuentzat euskara-kla-serik. Langileek hala eskatu dutelarik, ondorengo erakundeotan bete-betean ari dira euskarazko klaseak:

Aurrezki Kutxa Probintzian, Donostia-Errenterietan, guttitara 200 enplegatu.

Aurrezki Kutxa Munizipalean, beste 200. Hortik kanpora, zenbaki justurik eskueran ez badut ere, aipagarriak dira Telefonika, Erresidentzia, zenbait Hospitale eta abarretako euskara klaseak, batez ere bertako enplegatuak hain multzoka eta beren kabuz doazelarik. Komisarian bertan 82 «Euskalduntzen 1» erosi duteneko berria, hala ere, ez dut egiaztatzerik izan.

e) Lantegiei dagokienez, gauzak hasiberritan daude oraindik.

Ramon Vizkainon 165 langile hasi dira euskara ikasten edo lantzen, bederatzí irakaslerekin. Papelera Españolan ere hasiak dira, datu zehatzik ez dudan arren. Beste hainbat esan liteke Goiherri eta Arrasateko zenbait esperientziaren gainean.

Datu hau —oraingoz duen txikitasunean ere— arras esan-garria da, euskara lantegira sartunahi horrek dituen inplikazio soziologikoengatik.

f) Norberekisa edo taldexkatan ematen diren klaseok, oraindik ere, portzentaia ohargarri bat osatzen dute. Zaila da une honetan duten hedadura ebaluatzen; Donostian bertan, hala ere, erraz izan daitezke 500dik gora.

g) Komunikabideak ere hasiak ditugu kateari lotzen. Mediorik indartsuena, Telebisioa, oraingoz erabat gure irispideez kanpo badago ere, Irrati emitegi eta Egunkari zenbait hasi dira, nor bere neurrian eta norabidean, langintza honetan. «La Voz de Guipúzcoa» irratia eta «La Voz de España» egunkariak, Jon Oñatibiaren metodoaz ari dira.

Herri Irratia, berriz, tartean-tartekako euskarazko informazio gramatikaerrazari ekin berria da.

Labur bilduz beraz, zera esan liteke: une honetan 15.000 bat gipuzkoar ari direla euskara ikasten edo lantzen.

2. — IKASLEGOAREN ZENBAIT KARAKTERISTIKA

a) Ikasleak, normalean, gazteak dira: ia denak 15 eta 30 urte artekoak, bataz besteko adina 20 eta 25 urte artean da-goelarik. Etorkizun oparoa izan dezakeen fenomeno sozial baten aurrez aurre gaude, beraz.

b) Ikaslegoaren mailatze sozialaz, Gaueskola Elkarteko arduradunak eskura dizkidan inkesten arauz, zera esan daiteke: hiru lanbide nagusitako jendea ari dela gaurregun euskara ikasten.

- Langile jende espezialdua
- Zerbitzutako enplegatuak
- Estudianteak eta etxeakoandreak

Talde bakoitzaren pisu espezifikoa ez dut, inkesta askoren faltaz, neurtzerik izan. Badirudi, herri txikitari hiru taldeok antzeko neurritakoak direla; Donostialdean, ordea, hirugarren zatia izango da zihur askoz ugariena.

c) Euskara-ikasleek duten prestapen intelektuala eta gramatikazko oinharria heterogenoa da. Gramatikari dagokionez, gauzak honelatsu daude:

- Etxekoandreak ez dute, ia gehienetan, gramatikazko ezagupenik (aditz trantsitiboaz, konplementu zuzenez, etab.)
- Langile espezialduak egoera berdinean daude
- Zerbitzutakoek (Administratibo, gaisozain), ezaguera gehiago dute: batxileratu erdiahantzi batek uzten duen bernitza...
- Estudianteak, azkenik, dezente ongi daude.

d) Jende honen jatorriaz den bezainbatean, honako hiru taldeotan banatuz:

- guraso euskaldundunak
- guraso erdaldundunak baina bertan errotuak
- etorkinak edo etorkin- semeak

Zera ikusten da: lehen bi taldetakoak direla nagusi.

e) Zergatik ikasten ari diren galdetzean, gehienek kontzientzia politikoaren ondorioa erakusten dute. Badira, ordea, kale edo langiroaren eragina adierazten dutenak ere. Badirudi, batez ere, modaren kilika pasakorraz gaindikoa dela oraingo hau: jendeak ez du, behintzat, lehen bezain azkar etsitzen.

3. — IRAKASLEGOAREN ZENBAIT KARAKTERISTIKA

a) Orain artean, euskara irakastea amateur mailan egin izan da: gehienetan dohan edo gaizki ordainduta, gela triste batzutan eta irakaslea bera langintza horietan hasiberria zelarik.

Egoera aldatzen hasi da, ordea, batez ere azken ikasturte honetan.

Donostiako Udaletxeak eta Telefonikak 500 pta. orduko ordaintzen dute, Aurrezki Kutxa Probintzial eta Municipalak 400 pta. (eta gainera seguritate soziala)... Profesionaltze baten atarian egon gaitezke, beraz, oraingo joera honi eusten bazaio.

b) Irakasleak, adinari eta lanbideari dagokionez, bi eratakoak dira:

— Batetik lanean gazte hasitakoak daude: langile espezialdu, zerbitzutako, batez ere lekuko ikastola giroaren inguruan ibiltzen direnak; zenbait herritako inkestentzen erantzunak agertzen dutenez, jende honek bataz bestean 25-30 urte ditu.

— Bestetik estudiante jendea dago, 20-22 urte ingurukoa.

Donostian, irakaslegorik ugariena, azken hau da, hiri hau gipuzkoar gazteriaren bilgune gertatzen bait da ikasketen mediodioz.

Gainontzeko herrietan, ordea, lehenengo multzoa da nagusi.

c) Hizketa aldetik ere, badago alderik multzo bion artean: lehenengoaren hizkera tradizionalagoa da, euskararen ohizko bideetatik hurbilagoa; estudiante jendearena, berriz, herriko-doinutik apartekoagoa, esperimentaltasun uka ezinezkoa. Esajeratzea bada ere, nolabait adierazteko: bataz txikiz esaten duen lekuan, bestea deuseztapen edo antzekorik esatera jarriagoa da.

d) Gramatikazko prestapena, ahul samarra da. Eta ezin zitekeen bestela izan, euskal gramatika osaturik ez bait dago oraindik, eta guztiok irakasletzan halako egoera biluzi hartatik abiatu behar izan bait dugu; bestetik, kausak horik izanik ere, ezin daiteke ahanz puntu honek suposatzen duen baldintzapena. Orain, nor bere burua prestatzen saiatzen delarik, beste kontrapuntako arrisku batetatik ere ez gabiltza hain urrun: preziosismo gramatikalerako joeraz ari naiz.

e) Irakasleok ditugun trabetan handienetarikoa, zera izango da: Irakaskuntz metodologia oso gutti ezagutzea eta teknika didaktiko eskasa izatea. Jose Ramon Etxebarriak behin baino gehiagotan eman dituen ikastaldiez aparte, ez dut uste sail honetan ezer asko gehiagorik egin denik. Guzti hau, noski, ondorio handitakoa da gero aipatuko dugun errendimendu mailan.

4. — EGUNGO IKASTEXTUAK

a) Textuak asko ugaritu dira azken urteotan; ezagunenak eta erabiliak, une honetan, *Euskalduntzen I, II, III* eta *Alfabetatzen I* dira, duda izpirik gabe. Gaiotan jakitun direnen ustez, Gipuzkoan orain ematen diren klaseak, 85%etan, metodo honetaz ematen omen dira.

Gero, *Euskara, hire laguna* (I, II eta ariketak) dago. Inoiz orain baino askoz erabiliagoa, badirudi zenbait irakasle berriro metodo honen aldera edo agertzen ari dela; esplikatzen zailagoa izan arren, errendimendu hobeak lortzen omen dira, haien ustez.

Bi «klasiko» hauetaz aparte, hor daude *Euskara mailaka*, *Radiofonikoa*, *Eguzkiza*-rena eta *Gereño*-rena ere; besteen aldean, erabat minoritarioak dira hauk.

b) Irakasle jendea ez dago —ez gaude— hain gustora lortzen diren errendimenduez. Inkesta bidez, berrikitan, honako hau galdetu izan zaie irakasleei: ea berekin ikasten hasten direnatarik zenbatek bukatzen duen euskara ikasiz, hizketan alegia. Irakasle mordo handi batek, hasiberriak direlako edo, ez du erantzuten. Erantzuten dutenatarik, ia denek 10% eta 30% arteko zifrak (biak barne) agertzen dituzte.

Erantzunak erantzun, garbi dago egungo irakasmoldeak oraindik oso traketsak direla, euskararen barnegituretara eta bizi dugun interferentziatzako kalegirora behar hainbatean egokitu ga-beak: irakaslegoaren aldetiko mugak aipatu ditugu goian; textuei dagokienez, zera aipatuko nuke:

- ortografia batuak, literaturazko erraztasunarekin batera, beldarri bidez euskaraz entzuten duenarentzako halako osin sakon samarra. Liburu batzutan, batez ere, oso agerikoa da artifizialtasun kutsu hori.
- lexikoaz, hiztegi basikorik eza, honela ikaslea hitzontzikeriatarra eramateko dugun erraztasunaz.
- Gramatikazko mailakatze arrazionalago bat prestatu beharra. Horretarako, noski, deklinazio kasuen eta aditz flexioen maiztasun taulak behar ditugu.

5. — ONDORIO GISA

Hemen, batez ere, oraingo desegokitasun nabariak agertu nahi izan ditut. Ez dago ahanterik, inola ere, mugapen guztiokin

eta guztion gainera, gizarte-olde oso bat irakitan jartzen ari dela, euskara exijituz eta ikasten saiatuz. Alde horretatik, fenomeno honen bideratzeak neurri handi batetan politikoen eginkizuna beharko du izan. Problema teknikoaren konponketak ez bait luke, inola ere, helburuen nondik norakoa garbituko. Teknikak, ordea, euskaldunon artean ere, herri-erabakietan lagungarri izan beharko du; premia ere badago horretaz, ezin ukatuzkoa bait da herrigintzan bihotz eta sentimendu hutsez aritzeak mesede hainbat kalte ekartzen duela.

Herriari helburuak adierazi nahirik ari direneko une honetan, gure plaza gizonei komeni litzaieke, batez ere euskararekiko arazoan, koofizialtasun osoa eta abarrekoak aldarrikatzean, egungo irakaskuntzaren benetako ahalmenak, argi-itzal eta emaitzak oso kontutan hartzea. Herri oso bat nahi omen dugu eta euskaldundu.